

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»**

ТОКАРЕВА ВІРА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 347.15/17:004.738.5

**ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ
У ВІДНОСИНАХ У МЕРЕЖІ «ІНТЕРНЕТ»**

Спеціальність 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право;
міжнародне приватне право

РЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук

Одеса – 2025

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі права інтелектуальної власності та патентної юстиції Національного університету «Одеська юридична академія» Міністерства освіти і науки України.

Науковий консультант: доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України
ХАРИТОНОВА Олена Іванівна,
Національний університет «Одеська юридична академія»,
завідувачка кафедри права інтелектуальної власності та
патентної юстиції

Опоненти: доктор юридичних наук, професор,
академік НАПрН України
МАЙДАНИК Роман Андрійович,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
професор кафедри цивільного процесу;

доктор юридичних наук, професор
БУЛЕЦА Сібілла Богданівна,
ДВНЗ «Ужгородський
національний університет»,
завідувачка кафедри цивільного права
та процесу юридичного факультету;

доктор юридичних наук, професор
ШИШКА Роман Богданович,
Київський університет
інтелектуальної власності та права,
професор кафедри адміністративного
права, інтелектуальної власності та
цивільно-правових дисциплін

Захист відбудеться «__» _____ 2025 р. о ____ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.086.03 Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: 65009, м. Одеса, Фонтанська дорога, 23.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: 65009, м. Одеса, вул. Академічна, 2.

Учений секретар спеціалізованої вченої ради
Д 41.086.03

Катерина БОРИЧЕНКО

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування теми дослідження. Повноцінне використання новітніх технологій та участь у мережі є умовою здійснення прав людини, участі в соціальному та політичному житті. У мережі «Інтернет» людина представлена системою даних – цифровим акаунтом або цифровою ідентичністю. Поряд із цим зростає роль штучного інтелекту, так званої «чорної скриньки», яка збирає та аналізує дані суб'єктів у мережі, навчається та набуває здатності приймати окремі самостійні рішення. Наразі на підставі аналізу профайлу людини (набору персональних даних), «чорній скриньці» делегують повноваження приймати юридично значущі рішення: щодо видачі кредиту, працевлаштування, у сфері судочинства тощо. Крім того, розвиток сучасних технологій, серед яких дистанційна біометрична ідентифікація, не лише за обличчям, а й манерою руху, створює небезпеку диктатури на зразок Дж. Орвелла та авторів інших антиутопій.

Поряд із зростанням обсягів збирання та автоматизованої обробки персональних даних, порушенням правил транскордонної передачі персональних даних з ЄС до США, публічним викриттям та переслідуванням Е. Сноудена та Дж. Ассанджа, маніпулюванням персональними даними під час політичних перегонів США та BREXIT, витоком персональних даних, у суспільстві стали зростати побоювання втручання у приватне життя. Крім того, аналіз великих даних для розвитку машинного навчання потребує встановлення правових гарантій на недоторканність приватного життя, прозорості застосування систем автоматизованого прийняття рішень та контролю над ним фізичними особами, недопущення прийняття рішень виключно системами, без участі людини.

Поширення використання автоматизованих систем та технологій великих даних державними органами зумовлюється метою забезпечення національної безпеки та підвищенням рівня ефективності державних послуг, запобігання вчинення правопорушень тощо. У діяльності комерційних компаній (транспортних організацій, фінансових установ, маркетингових компаній тощо) – технологія використовується для гарантування безпеки, полегшення доступу до послуг, персоналізованої реклами та профілювання користувачів. За таких умов, особливого значення набуває дослідження та розробка положень щодо реалізації правосуб'єктності фізичної особи у відносинах у мережі «Інтернет».

Окремим аспектам правосуб'єктності та особливостям здійснення прав і обов'язків фізичної особи в мережі «Інтернет» було присвячено низку досліджень, серед яких необхідно назвати праці таких учених, як: Н.В. Баловсяк, Я.О. Берназюк, С.Б. Булеца, О.Б. Братасюк, В.М. Брижко, О.Б. Бутнік-Сіверський, Н.В. Верлос, В.О. Володавська, Н.В. Волкова, М.К. Галянтич, О.І. Гапченко, О.М. Головка, Н.Ю. Голубєва, О.А. Гончаренко, О.П. Горпинюк, О.С. Грабовська, П.Д. Гуйван, І.В. Давидова, В.М. Зубар, О.М. Калітенко, О.О. Кармаза, М.В. Карандась, І. Кудінська, О.О. Кулініч, Г.В. Лебедева, В.О. Мацик, Н.С. Марценко, Р.А. Майданик, Л.Р. Майданик, Є.О. Мічурін, Д.О. Місько, М.В. Менджул, Н.Ф. Ментух, І.В. Мукомела, К.Г. Некіт, П.А. Прохоров, О.Е. Радутний, І.Е. Ревуцька, Р.В. Романов, Д.А. Самодурова, О.М. Сафончик, В.А. Січевлюк, В.О. Сєрьогін, Р.О. Стефанчук, М.О. Стефанчук, В.А. Сокурєнко, Т.О. Софіюк, Л.Л. Тарасенко, Н.О. Тищук, В.Г. Пилипчук, К. І. Пономарєнко, Ю.С. Разметаєва, М.Г. Хаустова, Є.О. Харитонов, О.І. Харитонова, Н.О. Хрякова, М.Р. Чалабієва, С.А. Чванкін, Р.Б. Шишка, Т.М. Ямєнєнко та ін.

Особливості впливу мережі та інформаційно-комунікаційних технологій на реалізацію правосуб'єктності фізичної особи можна знайти в роботах таких зарубіжних науковців та практиків, як: Дж. Балкін, Л.А. Байгрейв, А. Бєрнар, Ф. Боско, Н. Бостром, М.Т. Вагнер, С. Вахтер, Л. Вайн, Е. Вайценбек, А. Т. Віддісон, Ст. Вєттїг, Дж. Гакутан, П. Гєрт, М. Гільдебрандт, Дж. Де Грегоріо, С. Дікін, К. Годдард, Т. Грєпель, Дж. Данієль, Дж. Б. Дюклєрк, К. Духїг, К.Д. Ешлі, Х. Ейдєнмюллер, А. Зєнос, Е. Зєхєнднер, Р. Калє, Б. Кастєрс, Дж. Карїот, Р.А. Кларк, Т. Колдєрс, С. Кєкєлакїс, М. Кєсїнскї, К. Крістєнсєн, Я. Кєксвік, Л. Лєссїг, І. Ллєйд, К. Мартїн, В. Маджид, Г. Мальгєрі, Р.Е. Мєнсєл, В.Н. Мортєза, П. Норвиг, М. Оєрмєрс, О. Полїчіанє, С. Ранчєрдас, Дж. Ракка, С. Рассєл, К. Саліван, Н. Сєлвадурай, С.М. Солайман, Д. Дж. Сєловє, С. Смєд, Д. Стїллвєлл, Р. Стюарт, Г. Тєрпстра, М. Фазлієглу, Дж. Фаррар, Л. Флорїді, Н. Ф'юрї, С. Д. Хасслєр, Б.А. Хєрршафт, Дж. Ван Гєбєкєн, Є. Цїммерман, С. Чєпра, Д. Чєн, А. Шафєр, П.М. Шварц, Е. Швайгофєр та ін.

Протє, нєзважаючи на тє, що проблемам правосуб'єктності фізичної особи була присвячєна низка праць вїтчизняних та зарубїжних науковцїв, на сьєгоднї всє щє нє вироблєно єдиногє підхєду до розумїння поняття та сутностї правосуб'єктностї фізичної особи, залишаютьсє дискусїйними питання стосовно змїсту прав фізичної особи у вїдносинах в мєрєжі «Інтернєт». Нє вистачає досліджєнь, присвячєних визначєнню новїтнїх

прав, обумовлених розвитком технологій та їх впливу на переосмислення традиційних прав. У вітчизняній науці цивільного права до цього часу відсутнє спеціальне комплексне дослідження правосуб'єктності фізичної особи у відносинах у мережі «Інтернет». Означене свідчить про необхідність проведення комплексного дослідження специфіки правосуб'єктності фізичної особи у відносинах у мережі «Інтернет» з урахуванням впливу автоматизованих систем прийняття рішення, зростання обсягів обробки персональних даних, розвитку цифрових прав людини, що обґрунтовує значущість та актуальність обраної теми.

Таким чином, актуальність обраної теми дисертаційного дослідження зумовлюється необхідністю розвитку науки цивільного права стосовно правосуб'єктності фізичної особи в мережі «Інтернет», удосконалення чинного законодавства України в цій сфері та практики його застосування.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертація виконана відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри права інтелектуальної власності та патентної юстиції Національного університету «Одеська юридична академія» «Людиноцентристський підхід у забезпеченні прав інтелектуальної власності в цифрову добу» на 2021-2025 роки як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Правове та соціальне життя людини в людиноцентристському вимірі в цифрову еру» на 2021-2025 рр. (державний реєстраційний номер 0122U000266).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є розв'язання наукової проблеми встановлення особливостей правосуб'єктності фізичної особи у відносинах у мережі «Інтернет», переосмислення уявлень щодо розуміння фізичної особи під впливом розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, виявлення впливу мережі на зміст правосуб'єктності фізичної особи, особливості виникнення та припинення правоздатності та дієздатності, з формулюванням відповідних теоретичних та практичних рекомендацій, спрямованих на вдосконалення цивілістичної доктрини та практики її реалізації.

Для досягнення зазначеної мети в дисертації були розв'язані такі завдання:

розглянути концептуальні підходи до розуміння мережі як чинника, який впливає на трансформацію юридичної природи фізичної особи в мережі «Інтернет»;

запропонувати наукові підходи до визначення права на цифрову ідентичність у мережі «Інтернет»;

розглянути наукові підходи до визначення цифрової ідентичності фізичної особи в мережі «Інтернет»;

дослідити специфіку проведення ідентифікації та ідентифікуючих ознак фізичної особи у відносинах у мережі «Інтернет»;

визначити специфіку виникнення та припинення правоздатності та дієздатності фізичної особи в мережі «Інтернет»;

проаналізувати зміст цивільної правоздатності фізичної особи в мережі «Інтернет»;

розглянути особисті немайнові права у складі цивільної правоздатності фізичної особи в мережі «Інтернет»;

дослідити специфіку дієздатності фізичної особи у відносинах у мережі «Інтернет»;

розробити науково-теоретичні пропозиції та практичні рекомендації у сфері правового регулювання правосуб'єктності фізичної особи в мережі «Інтернет».

Об'єктом дослідження є правовідносини, що складаються з приводу реалізації правосуб'єктності фізичної особи в мережі «Інтернет».

Предметом дослідження є правосуб'єктність фізичної особи у відносинах у мережі «Інтернет».

Методи дослідження обрані з урахуванням поставленої мети та завдань дослідження. Методологічну основу дисертаційної роботи склали загальнонаукові та спеціальні методи пізнання. Провідним загальнонауковим методом дослідження є діалектичний метод, який допоміг простежити формування концепції цифрової ідентичності фізичної особи в мережі «Інтернет» у взаємозв'язку з економічними, політичними та соціальними процесами, з урахуванням широкого та вузького визначення змісту категорії «цифрова ідентичність», дослідити процедуру ідентифікації та засоби індивідуалізації фізичної особи в мережі «Інтернет» (підрозділи 1.1, 1.2, 2.1, 2.3, 2.4). Істотну роль у проведенні дослідження відіграв порівняльний метод, за допомогою якого проведено порівняльне дослідження зарубіжного законодавства у виборі підходів до правового регулювання цифрової ідентичності фізичної особи в мережі «Інтернет», доступу до акаунту фізичної особи після її смерті, цифрових прав людини у зв'язку із витісненням кодом норм права як регулятора відносин у мережі, правового становища інтелектуальних автономних агентів, розуміння цифрових прав у законодавстві та судовій практиці окремих держав ЄС

та США (підрозділи 2.2, 3.2, 3.3, 3.4). Метод системно-структурного аналізу дозволив розглянути поняття та сутність цифрової ідентичності в широкому та вузькому розумінні, сутність та властивості цифрових прав, які складають зміст правоздатності фізичної особи (підрозділи 2.2, 3.2, 3.3). Використання формально-логічного методу дозволило удосконалити визначення деяких категорій та запропонувати уточнення стосовно розуміння цифрової ідентичності в широкому та вузькому значенні, визначення біометричних даних та розуміння виникнення та припинення прав та обов'язків у мережі «Інтернет» (підрозділи 2.1, 2.3, 3.1). Використання методу аналізу та синтезу дозволило визначити категорію цифрова ідентичність фізичної особи в широкому та вузькому розумінні, розкрити зміст правоздатності та дієздатності фізичної особи в мережі «Інтернет», з'ясувати специфіку новітніх прав, обумовлених розвитком інноваційних технологій, сформулювати висновки на підставі проведених наукових пошуків (підрозділи 2.1, 3.2, 3.3, 3.4). Синергетичний метод сучасних правових досліджень дозволив змодельовати вектори розвитку майбутніх цивільних відносин за участі фізичної особи та формування концепції цифрової ідентичності фізичної особи в мережі «Інтернет» з огляду на розвиток автоматизованих систем та інтелектуальних агентів (підрозділи 1.1, 1.2, 2.2).

Теоретичну основу дисертаційного дослідження склали наукові праці вітчизняних та зарубіжних науковців у сфері загальнотеоретичної юриспруденції, конституційного, інформаційного, цивільного прав та інших галузей системи права України, зокрема у сфері економіки, соціології та філософії.

Нормативно-правову основу дисертаційного дослідження склали Конституція України, міжнародно-правові акти, акти цивільного законодавства України та окремих зарубіжних держав.

Емпіричну базу дисертаційного дослідження становлять рішення Європейського суду з прав людини, Суду ЄС, Верховного Суду України, судової практики іноземних держав (США, Великобританії, Франції, Німеччини).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є першим у вітчизняній науці цивільного права комплексним дослідженням теоретичних та практичних проблем правосуб'єктності фізичної особи у відносинах у мережі «Інтернет».

Наукова новизна одержаних результатів знайшла своє відображення в таких наукових положеннях:

вперше:

запропоновано розрізняти цифрову ідентичність фізичної особи в інтернеті в широкому та вузькому значеннях. Цифрова ідентичність у вузькому значенні – цифровий образ суб'єкта цивільних відносин (джерело персональних даних особи, акаунт (обліковий запис), який ідентифікує його у відповідних системах). Цифрова ідентичність у широкому значенні – це система даних суб'єкта цивільних правовідносин, без прив'язки до конкретного акаунта, зокрема всі дані, які особа залишає в результаті активної та пасивної діяльності, за винятком даних, які не дозволяють ідентифікувати особу;

доведено, що підхід до цифрової ідентичності у вузькому та широкому значеннях проявляється у спадкових відносинах та доступі до цифрової спадщини після смерті фізичної особи;

запропоновано розуміння права на цифрову ідентичність як особистого немайнового права, обумовленого розвитком технологій, що належить кожній фізичній особі, є комплексним за своєю структурою і складається з права на визнання цифрової ідентичності, права перешкоджати будь-якому спотворенню та посяганню на цифрову ідентичність, яке здатне завдати шкоди фізичній особі;

доведено, що цифрова репутація як особисте немайнове благо в умовах розвитку соціальних мереж, шерингових платформ виходить за межі не лише суспільної оцінки ділових, професійних якостей та здібностей фізичної особи, а пов'язується з якостями та оцінками особи, які персоніфікують її не лише поміж фахівців у галузі, а й решти користувачів цифрового середовища, безпосередньо впливає на можливість участі в комунікації, договірних відносинах, отриманні прибутку як у мережі «Інтернет», так і у фізичному світі;

обґрунтовано, що момент виникнення правоздатності фізичної особи в мережі «Інтернет» залежить від підходу держав до правового регулювання відносин в інтернеті. Здійснення прав у мережі «Інтернет» може істотно варіюватися залежно від механізмів правового регулювання здійснення прав та обов'язків користувачів та обраного державою підходу: ліберального – властивого західному підходу (ЄС, США), або авторитарного – властивого закритому, східному підходу регулювання інтернету (КНР);

доведено, що внаслідок смерті фізичної особи відбувається трансформація цифрової ідентичності, перехід прав на цифрове майно та отримання спадкоємцями доступу до акаунтів особи в інтернеті. Встановлено, що видалення акаунту та персональної інформації

користувача, а з тим і здійснення фізичною особою своєї правоздатності та дієздатності в мережі, може бути добровільним (за волевиявленням фізичної особи) і примусовим та застосовуватися як санкції за вчинення правопорушення за рішенням суду або порушення умов користувацької угоди за рішенням інтернет-сервісу. Користувач має право залишити розпорядження на цифровій платформі на випадок смерті, відносно долі цифрових речей, призначити осіб, яким має бути наданий доступ, або розпорядитися про видалення акаунту;

запропоновано поняття цифрової смерті як правової категорії – це видалення акаунту за життя людини або трансформація акаунту в цифровий меморіал у разі її смерті. Категорія цифрової смерті може не співпадати з категорією смерті фізичної особи;

запропоновано передбачити в законодавстві право суб'єктів даних на отримання інформації про логіку прийнятого індивідуального рішення (аналізу вхідних даних, статистичного пояснення, перевірки коду, визначення чутливості окремих даних та змінних, які зумовили результат) та кореспондуючий обов'язок контролера в разі прийняття рішення із застосуванням алгоритму надати інформацію суб'єкту даних про логіку індивідуального рішення, що лежить в основі обробки;

запропоновано до системи цифрових прав включити право бути обізнаним про використання автоматизованих систем у прийнятті юридично значущих рішень та надати право суб'єктам даних оскаржувати юридично значущі рішення, які прийняті за участі автоматизованих систем;

доведено, що суб'єкти прийняття юридично значущих рішень схильні надмірно покладатися на рішення автоматизованих систем, ігноруючи власні судження, тому остаточне рішення повинно ухвалюватися людиною;

обґрунтовано, що в таких сферах як фінанси та судочинство попереднє рішення автоматизованої системи може тягти для суб'єкта даних несприятливі наслідки, суттєво обмежувати у здійсненні прав, затаврувати в суспільстві, внаслідок того, що суб'єкт прийняття юридично значущого рішення надає йому першочергового значення у своїй процедурі ухвалення рішення;

запропоновано розрізняти види упереджень, які впливають на прийняття юридично значущих рішень із використанням автоматизованих систем: 1) структурні упередження, які виникають внаслідок програмування системи; 2) упередження в даних унаслідок функціонування системи, яка виводить певне значення на рівень еталону (нерепрезентативні дані);

3) алгоритмічні упередження, обумовлені тим, що суб'єкт надмірно покладається на рішення, прийняті алгоритмом, нехтуючи критичним мисленням;

доведено, що право на роз'яснення та обґрунтування прийняття конкретного автоматизованого юридично значущого рішення не забезпечено гарантіями, передбаченими ст. 22, та обов'язками контролерів надати доступ до даних згідно зі ст. ст. 13, 14 Регламенту ЄС 2016/679;

доведено, що внаслідок цифрового профілювання створюються нові дані, які не є ідентичними тим, що були надані суб'єктом даних, а метод профілювання створює значні ризики для прав та свобод людини, коли людина може потрапляти в певні категорії, не знаючи про це. Профілювання може призводити до обмеження доступу до певних товарів та послуг, створювати дискримінацію та підвищувати ризики втручання у приватне життя;

для недопущення зловживання генетичними технологіями та дотримання прав людини, запропоновано доповнити: ст. 99 Закону України «Про страхування» положенням про заборону оцінки ризику на основі прогностичного генетичного тестування, заборону страховиків вимагати проходження генетичного тестування та запитувати в застрахованих осіб або родичів надання результатів такого тестування; ст. 2-1 Кодексу законів про працю України положенням про заборону вимагати від працівників проходження генетичного тестування, подання його результатів, іншої інформації щодо генетичних особливостей працівника (його родичів) та будь-яку дискримінацію за генетичними ознаками;

вдосконалено:

визначення біометричних даних у частині визнання персональних даних біометричними даними через застосування спеціальної технічної обробки фізичних, фізіологічних або поведінкових характеристик особи, з метою однозначної ідентифікації фізичної особи;

розуміння цифрових прав як прав людини нового покоління та включення до їх числа поряд із загальновизнаними правами людини, які здійснюються в мережі «Інтернет», прав, обумовлених функціонуванням технологій (право на доступ до даних, на видалення даних, виправлення та уточнення даних, на перенесення даних, обмеження обробки даних, заперечення проти обробки та проти прийняття значущого рішення на підставі автоматизованої обробки персональних даних та інші), та здійснення яких може забезпечуватись разом із правовими засобами програмним кодом;

розуміння права доступу до інтернету як похідного від права на інформацію (здійснення права доступу до інфраструктури мережі «Інтернет» та до контенту), що вимагає від держав виконання позитивних (забезпечення підключення до мережі, якщо в місцевості відсутня необхідна інфраструктура) та негативних гарантій (невтручання у приватне життя, недопустимість масового обмеження доступу та блокування до ресурсів, недопущення переслідування користувачів на підставі політичних переконань та поглядів у мережі «Інтернет»);

зміст права на інформаційну приватність як особистого немайнового права особи контролювати обсяг та зміст інформації, пов'язаної зі збором та обробкою персональних даних. Вдосконалено визначення права на інформаційну приватність у частині доповнення правомочностями вимагати від контролерів виконання їх обов'язків щодо здійснення суб'єктом його прав: на доступ, уточнення, перенесення, обмеження обробки, видалення персональних даних; заперечувати проти обробки та обмеження обробки персональних даних із застосуванням автоматизованих систем; вимагати захисту порушених прав;

дістало подальшого розвитку:

підхід щодо віднесення даних до персональних, з урахуванням розуміння персональних даних, передбаченого Регламентом ЄС 2016/679, що ґрунтується на оцінці ризику ідентифікації суб'єкта даних, а не на можливості ідентифікації особи як такої. За такого підходу дані, які є персональними, можуть бути визнані не персональними даними в разі, якщо ідентифікація особи за їх допомогою невігідна або недоцільна, оскільки потребує непропорційно великих витрат на обробку, забезпечення безпеки для контролера;

теза, що при визначенні правової ідентифікації суб'єктів даних під час обробки даних автоматизованими системами, контролери змушені брати до уваги проведення конкретної та ймовірнісної ідентифікації. Доведено необхідність розмежування даних, які допускають та не допускають конкретну ідентифікацію особи. Під неможливістю конкретної ідентифікації розуміється «ймовірнісна ідентифікація», яка на основі аналізу великих даних за окремими ознаками, не дозволяє конкретно ідентифікувати особу або в поєднанні з інформацією про поведінку (дії) особи, призводить до ідентифікації. Імовірнісна ідентифікація може відбуватися під час застосування окремих видів кукі файлів;

висновок, що право на доступ до персональних даних є умовою для здійснення інших прав суб'єктів даних. Обґрунтовано, що з урахуванням

судової практики та законодавства ЄС, право на доступ до персональних даних може бути передумовою для ефективного здійснення права на виправлення даних, заперечення проти обробки, звернення до суду та третіх осіб для отримання компенсації;

положення про право на доступ до персональних даних. З урахуванням судової практики та законодавства ЄС, доведено, що контролер має надати суб'єктам даних інформацію про одержувачів у разі несанкціонованого розголошення даних (витоку), за винятком неможливості їх ідентифікувати або в разі явно необґрунтованого або надмірного запиту суб'єкта даних, розкрити категорії відповідних отримувачів, не розкриваючи фактичних осіб;

положення про здійснення права на уточнення даних. Обґрунтовано, що фізична особа може здійснити право на уточнення для доповнення, виправлення неповної інформації як у первинних даних, так і в разі неточних результатів профілювання. Контролер має право відхилити надані суб'єктом уточнюючі персональні дані лише у випадку, якщо вони не відповідають меті його обробки;

теза про те, що здійснення права бути забутим не є абсолютним. Доведено, що право на забуття не застосовується, коли обробка персональних даних необхідна для: здійснення права на свободу вираження думки та свободу інформації; виконання завдань в інтересах суспільства або при виконанні офіційних повноважень, покладених на контролера суспільних інтересів у галузі охорони здоров'я; архівування в суспільних інтересах, наукових та історичних дослідженнях, статистичних та інших подібних цілей; здійснення судочинства. Здійснення права на забуття може полягати у видаленні посилання на публікацію в пошуковому запиті;

теза про необхідність встановлення стандартів функціонування систем ШІ та їх дотримання компаніями. Обґрунтовано необхідність інформування суб'єктів про використання автоматизованих систем у товарах, послугах та про право бути поінформованими про взаємодію саме з агентом ШІ, а не з людиною. Інформування суб'єктів про використання автоматизованих систем може здійснюватися шляхом маркування товарів, робіт, публікацій (у разі внесення змін у новини, фото та відео) для запобігання введення суб'єктів в оману;

теза, що розвиток систем ШІ має відбуватися на принципах відповідальності, підзвітності, антропоцентричності та заслуговуючих довіри систем ШІ. Зроблено висновок, що з метою дотримання прав фізичних осіб у захисті недоторканності приватного життя та врахування

публічних інтересів, необхідно передбачити в законодавстві: 1) заборону використання технології віддаленої біометричної ідентифікації «в режимі реального часу»; 2) заборону невідбіркової ідентифікації та прихованого відеоспостереження; 3) заборону використання систем соціального рейтингу (оцінки); 4) заборону використання технологій впливу на підсвідомість для маніпулювання, підбурювання до певної поведінки та прийняття рішень; 5) заборону проведення невідбіркового або нецільового розпізнавання обличчя шляхом розширення баз даних за рахунок зображень облич із мережі «Інтернет», приватних баз даних та створення об'єднаних баз;

теза про необхідність запровадження у проєкті Закону «Про єдину систему відеомоніторингу стану публічної безпеки» етапів застосування технології. Запропоновано, з метою забезпечення прозорості застосування дистанційної біометричної ідентифікації передбачити такі етапи: 1) формування бази даних фото (із біометричним шаблоном); 2) отримання зображень обличчя з камер відеоспостереження; 3) розпізнавання обличчя програмою; 4) вилучення унікальних ознак із зображення кожного обличчя та створення біометричних шаблонів; 5) порівняння обличчя (програма порівнює вилучені риси обличчя із зображеннями облич у базі даних); 6) встановлення співпадіння (програма обчислює ступінь співпадіння). Якщо ступінь співпадіння є вищим за встановлену межу, дані передаються для подальшої обробки фізичній особі для підтвердження (або спростування) співпадіння та вжиття заходів перевірки суб'єкта уповноваженими органами (посадовими особами). Якщо співпадіння не виявлено, відео, які надійшли з камери спостереження, підлягають видаленню у строк, передбачений законом;

твердження про те, що забезпечення балансу між конкуруючими інтересами осіб, чії дані обробляються, та інтересами суспільства, потребує дотримання засад «необхідності» щодо обробки персональних даних. Обґрунтовано, з урахуванням судової практики та законодавства ЄС, що обробка персональних даних, використання технологій віддаленої біометричної ідентифікації можуть застосовуватися лише в разі суворої «необхідності», яка свідчить про неможливість досягнення контролером мети законної обробки іншим шляхом. Необхідність має бути наявною, реально існуючою або вона має виникнути в найближчому майбутньому, а не гіпотетичною;

теза про застосування законодавства про агентські відносини до автономних інтелектуальних систем (програм). При цьому застосування

законодавства про агентські відносини доцільне в разі завантаження (активації) ліцензіатом програмного забезпечення та покладення відповідальності за шкоду на ліцензіатів або користувачів (як осіб, які набули використання виключними правами на об'єкт) у договірних відносинах. У деліктних відносинах відповідальність за дії агента поряд із принципалом може покладатися субсидіарно на розробника програмного забезпечення (страхову компанію).

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що висновки і пропозиції, сформульовані в дисертації, можуть бути використанні у:

науково-дослідній діяльності – як основа для подальшого наукового дослідження цивільно-правових проблем категорії правосуб'єктності та статусу фізичної особи в умовах розвитку технологій та інтернету;

правотворчій діяльності – у процесі вдосконалення норм цивільного законодавства щодо правоздатності та дієздатності фізичної особи, гармонізації національного законодавства та адаптації правових основ регулювання до європейських стандартів;

правозастосовній сфері – у практиці органів юстиції (Акт про впровадження результатів дисертаційного дослідження в діяльність Південного міжрегіонального управління Міністерства юстиції (м. Одеса)), при розгляді судами цивільних справ (Акт про впровадження результатів дисертаційного дослідження у практичну діяльність Київського суду м. Одеси), в діяльності приватних виконавців (лист про впровадження результатів дисертаційного дослідження в діяльність приватних виконавців Одеської області), у практичній діяльності нотаріуса (лист приватного нотаріуса Одеського міського нотаріального округу);

у навчальному процесі – при підготовці підручників, навчальних посібників, практикумів та викладанні навчальних дисциплін «Цивільне право», «Цивільне та сімейне право», «Захист персональних даних» (Акт про впровадження результатів дисертації в навчальному процесі Національного університету «Одеська юридична академія»), «Актуальні проблеми права інтелектуальної власності», «Приватне право: практика тлумачення та правозастосування» (Акт про впровадження результатів дисертаційного дослідження в освітній процес Одеського державного університету внутрішніх справ), «Право інтелектуальної власності», «Цивільно-правовий захист особистих немайнових прав» (Акт про впровадження результатів дисертації в наукову діяльність Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова).

Особистий внесок здобувачки. Дисертація є самостійним науковим дослідженням, теоретичні положення, висновки та пропозиції сформульовані в дисертації, отримані авторкою самостійно. У працях, опублікованих у співавторстві, особистий внесок дисертантки полягає у: дослідженні можливості штучного інтелекту виступати суб'єктом права інтелектуальної власності; дослідженні перешкод вільної реалізації права на творчість в умовах цифровізації та перспектив правового регулювання сирітських творів, впливу цифровізації на вираження творчості; визначенні теоретичних основ та доктрини регулювання суспільних відносин за участю штучного інтелекту, позиціонуванні роботів зі штучним інтелектом як окремих об'єктів правовідносин, і навіть як можливих суб'єктів правовідносин; дослідженні джерел щодо використання технології блокчейн у державному управлінні та судочинстві як засобу регулювання відносин за допомогою програмного коду, застосування технології блокчейн для вирішення проблем судочинства; визначенні перспектив використання смарт-контрактів та регулювання відносин за допомогою програмного коду в умовах цифровізації; дослідженні теорії та правозастосовчої практики ЄСПЛ щодо захисту прав на повагу честі та гідності, ділової репутації публічних осіб; дослідженні практики та доктринальних підходів надання доступу до цифрових об'єктів у Франції та Іспанії; дослідженні практики та доктринальних підходів правового регулювання надання доступу до об'єктів у мережі «Інтернет» після смерті спадкодавця у США; аналізі правового регулювання забезпечення права на рівний доступ до мережі «Інтернет», визнання доступу до інтернету як права людина.

Наукові ідеї та висновки, що належать співавторам опублікованих наукових праць, у дисертації не використовувались.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження обговорено на засіданнях кафедри цивільного права та кафедри права інтелектуальної власності та патентної юстиції Національного університету «Одеська юридична академія» та на засіданні Південного регіонального центру НАПрН України. Основні положення дисертації були апробовані на 31 науковому заході, а саме: Міжнародній науково-практичній конференції «Розвиток державності та права в Україні: реалії та перспективи» (м. Львів, 20 вересня 2019 р.); Всеукраїнському круглому столі «Інформаційні технології в умовах оновлення цивільного законодавства» (м. Одеса, 13 червня 2020 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Наука та суспільне життя України в епоху

глобальних викликів людства у цифрову еру» (м. Одеса, 21 травня 2021 р.); Міжнародній науково-практична конференція (м. Київ, 22 червня 2021 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Юридична наука: виклики і сьогодення» (м. Одеса, 11 червня 2021 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасне правотворення: питання теорії та практики» (м. Дніпро, 4 червня 2021 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Особливості розвитку законодавства України у контексті євроінтеграційних процесів» (м. Харків, 4 червня 2021 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасний вимір держави і права» (м. Львів, 18 червня 2021 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання реформування правової системи України» (м. Дніпро, 2 липня 2021 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання правової теорії та юридичної практики» (м. Одеса, 13 серпня 2021 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми та стан дотримання і захисту прав людини в Україні» (м. Львів, 20 серпня 2021р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів ХХІ століття» (м. Одеса, 17 червня 2022 р.); Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «International Scientific and Practical Internet Conference «Integration of Education, Science and Business in Modern Environment» (м. Дніпро, 15 серпня 2022 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Розвиток громадянського суспільства як необхідна складова європейської інтеграції України» (м. Київ, 6 жовтня 2022 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Правове регулювання суспільних відносин: перспективні напрями на шляху до сталого розвитку» (м. Київ, 28 жовтня 2022 р.); Всеукраїнській науковій конференції «Приватне право в умовах війни» (м. Одеса, 15 листопада 2022 р.); 12th International Conference Challenges of Business Law in the Third Millennium (Bucharest, 25 November 2022); Міжнародній науково-практичній конференції, присвяченій 102-річчю Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова «Становлення та розвиток правової держави: проблеми теорії та практики» (м. Миколаїв, 28 грудня 2022 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми протидії корупції в Україні в умовах воєнного стану» (м. Рівне, 14 березня 2023 р.); Міжнародній науково-практичній конференції Таврійського національного університету до 160-ї річниці від дня народження В. І. Вернадського (м. Київ, 16 березня 2023 р.);

International scientific conference «Topical issues of modern jurisprudence»: conference proceedings (Częstochowa, 5 April 2023); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Гармонізація законодавства України з правом Європейського Союзу: реалії та перспективи» (м. Запоріжжя, 18 травня 2023 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів ХХІ століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень» (м. Одеса, 19 травня 2023 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Римське право і сучасність: актуальні проблеми оновлення цивільного законодавства» (м. Одеса, 25 травня 2023 р.); Круглому столі «Проблеми цивільного права у постпандемічну добу» (м. Одеса, 26 травня 2023 р.); International scientific conference «Legal science, legislation and law enforcement: traditions and new European approaches» (Wloclawek, 29 May 2023); Міжнародній науково-практичній конференції «Восьмі Таврійські юридичні наукові читання» (м. Київ, 16 червня 2023 р.); Круглому столі «Цивілістичні проблеми спортивного права» (м. Одеса, 28 жовтня 2023 р.); Всеукраїнській науковій конференції «Договори в умовах миру та війни (до 90-річчя з дня народження В. Луця)» (м. Одеса, 1 грудня 2023 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Європейські орієнтири розвитку України: науково-практичний вимір в умовах воєнних викликів» (м. Одеса, 26 квітня 2024 р.); Всеукраїнській науковій конференції «Римське право і сучасність: реалізація і захист речових прав в умовах воєнного стану» (м. Одеса, 25 травня 2024 р.); Всеукраїнській науковій конференції «Одеські грудневі цивілістичні читання: приватне право, як концепт в умовах війни, людський вимір» (м. Одеса, 12 грудня 2024 р.).

Публікації. Основні положення та результати дисертації відображено у 73 публікаціях, 27 наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях, перелік яких затверджено МОН України, 9 наукових статтях, опублікованих у зарубіжних періодичних виданнях з юридичного напрямку, зокрема 5 статтях, проіндексованих у базах даних Web of Science Core Collection та/або Scopus, 31 тезах доповідей на науково-практичних конференціях, засіданнях круглих столів.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які містять 10 підрозділів (з яких один поділений на пункти), висновків, списку використаних джерел (888 найменувань) та додатків. Загальний обсяг роботи – 529 сторінок, з яких основного тексту – 390 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У Вступі обґрунтовано вибір теми дисертаційного дослідження, визначено зв'язок дисертації з науковими програмами, планами, темами, грантами, мету, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження, охарактеризовано наукову новизну, практичне значення одержаних результатів, зазначено про апробацію результатів дослідження, публікації, структуру та обсяг дисертації.

Перший розділ «Генезис та юридична природа фізичної особи в мережі «Інтернет»» складається з двох підрозділів та присвячений огляду та вибору напрямів дослідження правосуб'єктності фізичної особи в мережі «Інтернет», а також визначенню мережі як чиннику трансформації уявлень про фізичну особу.

У *підрозділі 1.1. «Вибір напрямів дослідження»* доведено, що під впливом інформаційно-комунікаційних технологій відбувається трансформація уявлень про категорію «особа», яка накопичила традиції наукової думки та займає центральне місце у філософії, суспільстві та праві. У цифровому середовищі на перший план виходить цифрова ідентичність – система даних фізичної особи в інтернеті, що змушує філософів, соціологів та юристів до переосмислення розуміння фізичної особи в мережі «Інтернет». Встановлено, що вплив новітніх технологій на сучасні відносини проявляється в поступовому переданні все більшого числа дій автоматизованим системам, від незначних вчинків, до юридично значущих дій, які мають доленосні наслідки для фізичних осіб (у сфері фінансів, працевлаштування, судочинства тощо). По мірі делегування вчинків автоматизованим системам, зростають ризики для прав та фундаментальних свобод людини. Розглянуто підходи до розуміння фізичної особи в мережі «Інтернет» у соціальних науках: цифрове або мережеве громадянство; акторно-мережева теорія; теорія гіперреальності. Встановлено, що акторно-мережева теорія може виступати інструментом пізнання впливу новітніх технологій на правове становище фізичної особи.

У *підрозділі 1.2. «Мережа як чинник трансформації юридичної природи фізичної особи»* досліджено, що процеси цифровізації та посилення мережевої структуризації суспільства призводять до переосмислення природи фізичної особи не тільки в юриспруденції, а й у філософії, психології та соціології.

Доведено, що технології та інфраструктура мережі стали невід'ємною частиною сучасного суспільства, яке характеризується високим рівнем

взаємопов'язаності та взаємозалежності. В умовах оцифрування та автоматизації відбувається посилення сингулярності, взаємопов'язаності та взаємозалежності між фізичними особами та технологіями. Застосування мережевого підходу може бути цінним у співробітництві держав, розробці підходів для подолання викликів цифрової нерівності та правового регулювання інтернету. Досліджено мережеву структуру суспільства як чинника, який впливає на переосмислення юридичної природи фізичної особи в мережі «Інтернет». Доведено, що на можливість здійснення прав та обов'язків фізичної особи як у фізичному, так і у цифровому середовищі впливають: дії, вчиненні в мережі «Інтернет»; результати збору, обробки даних алгоритмами; персональні дані користувачів, розкриті третіми особами (вірусні відео, фотомеми, неактуальні та застарілі публікації про особу).

Другий розділ «Доктринальні та практичні підходи до формування цифрової ідентичності в мережі «Інтернет»» складається з чотирьох підрозділів і присвячений дослідженню підходів до формування цифрової ідентичності фізичної особи в мережі «Інтернет», а також ідентифікації та визначенню ідентифікуючих ознак фізичної особи у відносинах у мережі «Інтернет».

У підрозділі 2.1. «Концептуальні підходи до визначення права на цифрову ідентичність у мережі «Інтернет»» зазначено, що в цифровому середовищі на перший план виходить цифрова ідентичність фізичної особи в інтернеті – система даних суб'єкта цивільних правовідносин. Розглянуто властивості цифрової ідентичності у вузькому та широкому розумінні.

Доведено, що елементами цифрової ідентичності в широкому розумінні виступають акаунти, персональні дані, цифрові сліди в державних, фінансових, приватних інформаційних системах та результати діяльності фізичної особи, такі, як публікації, фотокартки, створені зображення, онлайн-замовлення, за виключенням анонімізованих або псевдоанонімізованих даних, обробка яких не дозволяє конкретно ідентифікувати фізичну особу. У вузькому розумінні категорія «цифрова ідентичність» співпадає з цифровим профілем (акаунтом), який створюється фізичною особою кожного разу при реєстрації в будь-якій інформаційно-комунікаційній системі. Обґрунтовано необхідність відмежовувати категорії «аватар», «електронна особа», «цифрові двійники» та «цифрова ідентичність». Під аватаром розуміється об'єкт прав інтелектуальної власності, який є складовим елементом акаунта (облікового запису) та цифрової ідентичності фізичної особи

в мережі «Інтернет». Категорія «електронна особа» використовується для позначення робіт із високорозвиненим інтелектом, які можуть мати матеріальну форму. З урахуванням розвитку технології суверенної ідентичності, дослідження Європейської стратегії для даних, Білої книги ЄС про ШІ, положень Регламенту ЄС 2016/679 запропоновано розуміння права на цифрову ідентичність.

У підрозділі 2.2. «Формування концепції цифрової ідентичності фізичної особи в мережі «Інтернет»» досліджені переваги та недоліки формування концепції цифрової ідентичності фізичної особи в мережі «Інтернет».

Доведено, що на первинних етапах розвитку інформаційно-комунікаційних технологій було поширене створення профілів під вигаданими іменами та використання псевдонімів. Поточний етап розвитку мережі «Інтернет» характеризується цінностями прозорості та відкритості комунікації в соціальних мережах, уникнення використання псевдонімів. Цифрова ідентичність в приватних інформаційних системах може повністю співпадати з фізичною особою (автентична) або не співпадати із фізичною особою.

Обґрунтовано, що застосування технології дідфейк може вводити в оману, призводити до вчинення шахрайства та порушувати законодавства про захист персональних даних. Обґрунтовано необхідність інформування суб'єктів про використання автоматизованих систем у товарах, послугах та взаємодію саме з агентом ШІ, а не з людиною. Доведено, що розуміння репутації в інтернеті виходить за межі оцінки ділових та професійних якостей, впливає на можливість участі в комунікації та договірних відносинах у мережі та у фізичному світі, виходячи за межі охоронних правовідносин. Досліджені підходи формування цифрової репутації. В ЄС та США цифрова репутація формується фрагментарно в інформаційних системах органів державної влади, фінансових установ та шерингових платформах. У КНР цифрова репутація формується у системі соціального рейтингу є елементом централізованої державної політики, інструментом публічного управління, покарання та заохочення. З урахуванням заборони використання систем соціального рейтингу, оцінки та прогнозування соціальної поведінки в Акті ЄС про ШІ, запропоновано доповнення вітчизняного законодавства.

У підрозділі 2.3. «Ідентифікація фізичної особи у відносинах у мережі «Інтернет»» встановлено, що під час ідентифікації в інтернеті, на відміну від ідентифікації у фізичному житті, є спеціальні суб'єкти – інформаційні

провайдери (посередники), які володіють технологічною інфраструктурою, зберігають та обробляють дані. У мережі «Інтернет» властива відносна анонімність для широкого загалу користувачів, обумовлена властивостями інформаційних систем, доступом постачальників телекомунікаційних послуг до персональних даних користувачів, які можуть бути передані уповноваженим органам для подальшої ідентифікації осіб у разі вчинення правопорушення.

При визначенні того, які дані відносяться до конкретної особи, необхідно враховувати кількісні та якісні характеристики отримуваних даних: зміст, мету, для якої провадиться збір даних. Зазначено, що відмінність псевдонімізованих та анонімізованих даних полягає в тому, що дані, анонімізовані належним чином, навіть за наявності додаткових даних не можуть знову стати персональними даними. Досліджено тлумачення «рівня науково-технічного розвитку» відповідно до нормативно-правових актів ЄС, як критерію, який має братися до уваги контролерами при розробці та реалізації заходів безпеки захисту даних у програмних продуктах.

У *підрозділі 2.4. «Ідентифікуючі ознаки фізичної особи у відносинах у мережі «Інтернет»»* доведено, що віднесення тих чи інших даних до таких, що є ідентифікуючими та дозволяють встановити конкретного суб'єкта, може варіюватися в залежності від рівня розвитку технологій та співвідношення персональних даних. Досліджені традиційні засоби ідентифікації, до яких відносяться: ім'я, прізвище, дата і місце народження, громадянство, електронна пошта, індивідуальні страхові та податкові номери, зображення, IP-адреса. Проаналізовані динамічні та статистичні методи біометричної ідентифікації. Проаналізовані переваги та ризики запровадження реєстру геномної інформації. З урахуванням значущості геномної реєстрації, ЄСПЛ у своїх рішеннях наголошує, що використання технологій збору, обробки, зберігання даних молекулярно-генетичної експертизи може створювати загрозу втручання у приватне життя та умови для зловживання правами людини та вимагає дотримання справедливого балансу приватних та публічних інтересів. Проаналізовані спеціальні категорії персональних даних, які розкривають расову, етнічну приналежність, політичні погляди, релігійні переконання або філософські погляди, членство у профспілкових організаціях та служать ідентифікації фізичних осіб.

Третій розділ «Цивільна правоздатність та дієздатність фізичної особи у відносинах у мережі «Інтернет»: легальні підходи і доктринальні тлумачення» складається з чотирьох підрозділів та

присвячений дослідженню загальних питань та особливостей виникнення, припинення, змісту цивільної правоздатності та дієздатності фізичної особи в мережі «Інтернет».

У *підрозділі 3.1. «Виникнення і припинення правоздатності та дієздатності фізичної особи в мережі «Інтернет»»* досліджені підходи щодо моменту виникнення правоздатності та дієздатності фізичної особи в мережі «Інтернет». Цифрову правосуб'єктність слід розуміти як здатність виступати суб'єктом правовідносин у мережі «Інтернет», яка включає цифрову правоздатність та дієздатність.

Обґрунтовано, що в умовах цифровізації, здійснення фундаментальних прав пов'язано із можливістю доступу до мережі «Інтернет». Позбавлення особи права доступу до інтернету як санкції за вчинення правопорушення та видалення акаунта фізичної особи позбавляє доступу до товарів, робіт, послуг та можливості здійснення цивільних права. Аналіз практики застосування видалення акаунту в якості санкції за правопорушення дозволив запропонувати категорію «цифрова смерть». Аргументовано, що доступ до інтернету можна пов'язувати із виникненням правоздатності фізичних осіб лише в демократичних, правових державах. Проаналізовані підходи до правового регулювання доступу до цифрової спадщини у США, Німеччині та Франції.

У *підрозділі 3.2. «Зміст цивільної правоздатності фізичної особи в мережі «Інтернет»»* здійснено дослідження нормативно-правових актів та доктринальних підходів до визначення змісту цивільної правоздатності фізичної особи та цифрових прав. Зміст правосуб'єктності фізичної особи в мережі «Інтернет» складають цифрові права, які є різновидом прав людини нового покоління та здійснюються в межах інформаційно-комунікаційних систем. Регулювання відносин у мережі «Інтернет» може здійснюватися за допомогою правового регулювання та програмного коду. Обґрунтовано визначення цифрових прав як особистих немайнових та майнових прав, здійснення яких обумовлено існуванням мережі та забезпечується нормами права та програмним кодом. Поширення програмного коду як регулятора цивільних відносин, свідчить застосування смарт-контрактів. Акцентовано увагу на тому, що для недопущення виникнення змагальності між правовими засобами регулювання та технологіями, необхідно дотримання принципу пріоритетності норм права.

У *підрозділі 3.3. «Особисті немайнові права у складі цивільної правоздатності фізичної особи в мережі «Інтернет»»* містяться три пункти, які присвячені, відповідно, праву на недоторканність приватного

життя, праву на доступ до інтернету та цифровим правам, виникнення яких обумовлено розвитком мережі «Інтернет».

У **пункті 3.3.1. «Право на недоторканність приватного життя в мережі «Інтернет»»** досліджено основні підходи до визначення інформаційної приватності в цивільному праві. Встановлено, що право на приватність є синонімом права на недоторканність приватного життя. Розуміння недоторканності приватного життя у практиці ЄСПЛ є широкою категорією, яка за змістом виходить за межі особистого, сімейного життя та включає право на недоторканність персональних даних фізичної особи. Доведено, що інформаційна приватність є не абсолютним правом, з юридичної точки зору, як будь-яке суб'єктивне право є обмеженим публічними інтересами, правом на вираження поглядів, іншими правами, та з соціологічної точки зору, через зміну цінностей суспільства в бік відкритості.

Розглянуті підходи до правового регулювання застосування технологій дистанційної біометричної ідентифікації у Великобританії, ЄС і США. Досліджені недоліки проєкту Закону України «Про єдину систему відеомоніторингу стану публічної безпеки» та запропоновані пропозиції для удосконалення. Досліджені обов'язки контролерів, які повинні впроваджувати заходи захисту персональних даних з огляду на поточний рівень розвитку науково-технічного прогресу, упродовж усього життєвого циклу програмного продукту (товару), дотримання вимог вбудованої приватності та за замовчуванням, передбачені ст. 25 Регламент ЄС 2016/679.

У **пункті 3.3.2. «Право на доступ до мережі «Інтернет»»** здійснено дослідження міжнародно-правових актів, практики ЄСПЛ та підходів окремих держав до правового регулювання доступу до інтернету. Аргументовано правозахисний підхід доступу до інтернету як права нового покоління, похідного від права на інформацію, яке складається з правомочностей: доступ до інфраструктури мережі, підключення (право на вхід) до інтернету, право на комунікацію в широкому значенні (право доступу та передачі контенту). Здійснення правомочностей доступу до інтернету вимагає дотримання негативних гарантій державою: невтручання у сферу приватного життя; недопустимість безпідставного обмеження, відключення та блокування доступу до ресурсів; недопустимість переслідування за політичні висловлювання та погляди.

У **пункті 3.3.3. «Окремі цифрові права»** проведено дослідження цифрових прав, існування яких обумовлено розвитком мережі, з урахуванням практики ЄСПЛ та Суду ЄС, до яких належить: право на

доступ до даних; право не піддаватися рішенню, заснованому виключно на автоматизованій обробці персональних даних; право на роз'яснення індивідуального рішення, прийнятого за допомогою автоматизованих систем; право на забуття; право на виправлення неточних даних та результати профілювання; право на перенесення даних; право на обмеження обробки даних.

Аргументовано, що згода на обробку є провідною юридичною підставою для обробки персональних даних дітей, чутливих даних, у разі автоматизованого прийняття індивідуальних рішень, включаючи профілювання, передачу даних до третіх держав або міжнародних організацій. Найпоширенішим випадком незаконного використання персональних даних є «вторинне використання», яке не відповідає меті, для якої дані були отримані, та передача даних третім особам без повідомлення суб'єкта даних.

Провідними проблемами використання автоматизованих систем є упередження та непрозорість їх функціонування. Сутність функціонування автоматизованих систем можна порівняти із отруєним плодовитим деревом, відразу неправильно зроблені кроки призводять до того, що весь ланцюжок, отримані плоди та похідні результати будуть отруєними. Від даних, на яких навчається система, залежить отримуваний результат. Прийняття Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні та пропозиції Вищої ради правосуддя закладають підвалини для впровадження застосування автоматизованих систем у судочинстві в Україні. Обґрунтована необхідність передбачити в законодавстві право суб'єктів на роз'яснення індивідуальних рішень, прийнятих із застосуванням автоматизованих систем, та можливість їх оскарження в разі порушення прав суб'єктів та дискримінації. Технічна інформація про логіку функціонування алгоритму обробки персональних даних (програмний код) підлягає захисту як об'єкта права інтелектуальної власності та не підлягає розкриттю.

Дослідження рішень ЄСПЛ та Суду ЄС дозволило стверджувати, що внаслідок «брюссельського ефекту» у сфері захисту прав людини в мережі «Інтернет», Регламент ЄС 2016/679 став золотим стандартом правового регулювання інформаційної приватності у всьому світі.

У підрозділі 3.4. «Основні положення про дієздатність фізичної особи у відносинах у мережі «Інтернет»» досліджені особливості здійснення дієздатності фізичної особи в мережі «Інтернет», які проявляються, у тому, що реалізація правочиноздатності, трансдієздатності та бізнесдієздатності

в мережі «Інтернет» вимагає проведення реєстрації та створення профілю на цифрових платформах.

Дієздатність фізичної особи в мережі Інтернет може здійснюватися за допомогою програмних інтелектуальних агентів. Інтелектуальний (програмний) агент являє собою сервісно-орієнтований додаток, який надає користувачам (замовникам) програмне забезпечення, що діє від імені та за рахунок принципала. Доведено, що в мережі «Інтернет» фактично нівелюється уявлення про агента як суб'єкта, що володіє визначеними вольовими ознаками. Досліджені підходи до правового регулювання інтелектуальних агентів як: наділення агентів статусом юридичної особи; визнання за агентами статусу об'єкта права або інструменту комунікації; застосування конструкції агентського договору стосовно інтелектуальних агентів. Властивостями програмних інтелектуальних агентів є реактивність, проактивність, автономність, соціальні здібності, адаптивність, мобільність, раціональність. Доведено, що інтелектуальний агент є інструментом та шкода завдана внаслідок його використання покладається на принципалів. Запровадження воєнного стану в Україні, поширення COVID-19 вплинуло на можливість подання заяв про реєстрацію та укладення шлюбу за допомогою використання інформаційно-комунікаційних технологій без необхідності особистої присутності осіб у приміщенні РАЦС.

ВИСНОВКИ

У **Висновках** викладені найбільш вагомі наукові результати дисертаційного дослідження, до яких належать такі:

1. В інтернеті на перший план виходить сутність людини не як біологічної істоти, а як здатність побудови зв'язків, комунікації, здійснення впливу своїми діями на інших учасників.

2. Властивостями цифрової ідентичності у вузькому розумінні є: репрезентативність – представляє суб'єкта цивільних відносин (цифровий образ); нематеріальність – є джерелом даних у мережі, які не підлягають зношенню та амортизації; транскордонність – можливість здійснення прав та обов'язків не прив'язано до традиційних кордонів держав; економічна цінність – елементи цифрової ідентичності можуть характеризуватися попитом та пропозицією; створюється в результаті активних дій фізичної особи для певної мети; залежність та похідний характер від «творця» фізичної особи (виражає її волю, не виражає власну автономну волю);

проектність або множинність цифрової ідентичності обумовлена відносною анонімністю персональних даних; суверенність – по мірі розвитку технології, фізична особа має отримати можливість контролювати та управляти доступом до даних.

Властивості цифрової ідентичності в широкому розумінні: є система даних без прив'язки до конкретного акаунта, включає всі дані, які особа залишає в результаті активної та пасивної діяльності, яка не спрямована безпосередньо на розкриття інформації, за виключенням промислових даних (псевдоанімізованих та анонімізованих даних), які не дозволяють ідентифікувати фізичну особу.

3. Коментарі про якість послуг, товарів та робіт, які залишаються на цифрових сервісах, можуть у поєднанні з іншими ідентифікаторами ставати персональними даними та виступати складовими елементами цифрової ідентичності.

4. У зв'язку з ризиками зловживання правами та створення діпфейків, функціонування та розробка систем, які використовують ШІ, мають відповідати вимогам та стандартам захисту прав споживачів.

5. Дослідження щодо високонадійних засобів ідентифікації фізичної особи дозволило зробити висновок, що ознаки постійності та унікальності властиві біометричним персональним даним, а саме геномній інформації (дані ДНК). Поряд із цим, неконтрольований збір та обробка геномних даних, що збираються для проведення молекулярно-генетичної експертизи, несе не передбачувані наслідки, пов'язані з ризиками втручання у приватне життя та зловживання правами людини.

6. Система цифрових двійників складається з: об'єкта спостереження та цифрової проєкції, які пов'язані між собою за допомогою сенсорів (датчиків) IoT, які дозволяють синхронізовувати, співставляти та порівнювати зміни, що в них відбуваються, виявляти відхилення від заданої програми.

7. Кукі файли можуть використовуватися для ідентифікації користувачів та автоматичного налаштування сторінки, не дозволяючи обробку персональних даних. Використання кукі файлів, які дозволяють ідентифікувати особу, вимагають дотримання вимог законодавства про захист персональних даних щодо належного повідомлення та отримання згоди суб'єкта даних на обробку.

8. З метою недопущення зловживання генетичними технологіями, запропоновано доповнити ст. 99 Закону України «Про страхування» ч. 4 такого змісту:

«забороняється проводити оцінку ризиків на основі результатів прогностичних генетичних тестів, ставити умовою укладення договору страхування – проведення прогностичних генетичних тестів або вимагати проходження, надання результатів прогностичного генетичного тестування страхувальниками, застрахованими особами або родичами».

Для недопущення дискримінації за генетичною ознакою, запропоновано доповнити ст. 2-1 Кодексу законів про працю України ч. 5 такого змісту:

«забороняється вимагати від працівників та кандидатів на зайняття робочого місця (посади) проведення генетичного тестування, подання його результатів, іншої інформації щодо генетичних особливостей фізичної особи або родичів, у тому числі будь-яке використання роботодавцем результатів прогностичного генетичного тестування фізичної особи та будь-яка дискримінація за генетичними ознаками».

9. Позбавлення особи права доступу до інтернету, зокрема як санкція за вчинене правопорушення та видалення акаунта фізичної особи, як свідчить досвід КНР, може бути прирівняно із позбавленням можливості здійснення фундаментальних прав людини.

10. Із фактом смерті фізичної особи, як підставою припинення її цивільної правосуб'єктності, пов'язується настання правових наслідків у вигляді відкриття спадщини та виникнення права спадкоємців на доступ до цифрових об'єктів. У зв'язку з правонаступництвом фізичної особи в результаті смерті, доцільно говорити про трансформацію цифрової ідентичності в силу переходу прав на цифрове майно та отримання уповноваженими особами доступу до акаунту.

11. Для недопущення виникнення суперечок щодо пріоритетності спадкування цифрового майна, в разі залишення цифрового розпорядження на платформі та нотаріально засвідченого заповіту, де спадкоємцями зазначені різні особи, запропоновано доповнити ЦК України положенням про пріоритетність договірної розпорядження над заповітом, складеним на те саме майно та доповнити ЦК України ст. 1228-1 «Спадкування цифрового майна» такого змісту:

«1. Заповідач може залишити розпорядження на цифровій платформі або в заповіті, в якому призначити особу, до якої має перейти право власності на цифрове майно в разі його смерті.

2. Договірні розпорядження щодо цифрового майна залишені заповідачем на випадок смерті мають пріоритет над заповітом, складеним на те саме майно.

3. Доступ до особистого листування, щоденників може бути надано спадкоємцям, якщо спадкодавець залишив пряме розпорядження про розкриття таких даних у розпорядженні або заповіті.

4. У разі, якщо спадкодавець не залишив розпорядження щодо цифрового майна в заповіті або на цифровій платформі, спадкування такого майна відбувається відповідно до закону або користувацької угоди».

12. Технологічний розвиток послаблює можливість надання згоди суб'єктом даних відповідно до існуючих вимог законодавства, отримання дійсно законної згоди для кожної мети обробки, стаючи перепорою для розвитку бізнесу, впровадження інновацій та систем ІІІ.

13. Гарантіями недоторканності приватного життя та захисту персональних даних в інтернеті є: згода суб'єкта на обробку даних та спеціальних категорій даних; обмеження на прийняття юридично значущих рішень; обмеження на передачу даних в інші юрисдикції та держави, які не забезпечують належні гарантії обробки; вимоги до технічних засобів захисту для запобігання неавторизованого доступу до даних та усунення наслідків їх розкриття; розробка програм та алгоритмів на стадії проєктування з урахуванням вимог захисту персональних даних за призначенням та замовченням.

14. Згода на збір та обробку персональних даних, будучи єдиною підставою обробки, яка залежить від рішення особи, залишається провідною юридичною підставою для обробки: даних дітей; чутливих даних; у разі обробки персональних даних для автоматизованого прийняття рішень, профілювання та передачу даних до третьої країни або міжнародної організації.

15. З урахуванням аналізу правозастосовчої практики членів ЄС, здійснення права на доступ до даних має виключення, обумовлені неможливістю конкретної ідентифікації одержувачів, яким розкривались дані, запропоновано доповнити ч. 1 ст. 19 проєкту Закону України «Про захист персональних даних» від 25.10.2022 № 8153 п.10 такого змісту:

«10) несанкціоноване розголошення даних та одержувачів даних, за винятком, якщо неможливо ідентифікувати цих одержувачів або якщо запит суб'єкта даних є явно необґрунтованим, або надмірним, контролер може вказати суб'єктам даних лише категорії відповідних отримувачів, не розкриваючи фактичну особу».

16. Право бути забутим є обмеженням, врівноважуючи контролерів даних та суб'єктів даних. Контролери можуть відмовити в здійсненні права бути забутим та виконанні запиту суб'єкта даних. Право на видалення (забуття)

не застосовується по відношенню до даних компаній, у разі виникнення колізії між правом на недоторканність приватного життя та забезпеченням прозорості ділових відносин.

17. У зв'язку з покладенням на контролерів обов'язку підтримувати актуальні персональні дані, зростанню ризиків, зростає важливість здійснення права суб'єкта на уточнення та надання додаткових даних.

18. Правом на уточнення суб'єкт може скористатися в разі доповнення або виправлення неповної інформації в первинних даних, у випадку неточності результатів профілювання та внесення особи до категорії (профілю), які не відповідають здібностям або стану здоров'я. З метою недопущення дискримінації та порушення прав суб'єктів даних, запропоновано ст. 20 проєкту Закону України «Про захист персональних даних» від 25.10.2022 № 8153 доповнити ч. 4 такого змісту:

«4. Право суб'єкта персональних даних на виправлення персональних даних передбачає право внесення виправлень у результати профілювання».

19. Застосування систем інтелектуального аналізу великих даних та розширення сфери застосування цифрового профілювання створює ризики для свобод людини в демократичному суспільстві, дискримінацію та обмеження права доступу до певних товарів та послуг, підвищує ризики втручання у сферу приватного життя.

20. Залежно від ступеня та якості втручання людини у процес прийняття рішення, слід розрізняти алгоритмічні системи: повністю автоматизованого прийняття рішень, які не залежать від участі людини та частково автоматизовані, з остаточним прийняттям рішення людиною.

21. З метою здійснення права на розкриття логіки на індивідуально прийнятого рішення із використанням автоматизованих систем, запропоновано доповнити проєкт Закону України «Про захист персональних даних» від 25.10.2022 № 8153 ст. 25-1 «Право на роз'яснення та оскарження індивідуальних рішень, прийнятих за участі автоматизованих систем» такого змісту:

«1. У разі використання автоматизованої системи при прийнятті рішення, яке має юридично значущі наслідки для суб'єкта персональних даних або іншим чином істотно впливає на нього, суб'єкт персональних даних має право звернутися до контролера для отримання роз'яснення та обґрунтування обставин прийняття індивідуального рішення за участі автоматизованої системи.

2. Суб'єкт персональних даних має право звернутися до контролера для оскарження індивідуального рішення, яке має юридично значущі

наслідки або іншим чином істотно впливає на нього, до суду, в разі його прийняття автоматизованою системою або за участі автоматизованої системи при прийнятті рішення».

22. Законодавство ЄС вимагає від суб'єктів господарювання не приймати юридично значущі рішення, які можуть істотно впливати на фізичних осіб, які засновані виключно на автоматизованій обробці персональних даних, тобто прийняття рішення системою ШІ. Щоб запобігти таким порушенням, на контролера даних, який здійснює профілювання, покладено обов'язок використовувати автоматизовану процедуру спільно із остаточним прийняттям рішення людиною.

23. Делегування прийняття юридично значущих рішень алгоритмам поступово та непомітно змінює людське буття. В умовах цифровізації зростає відповідальність юристів у збереженні ролі Людини в цифровому світі, де програмний код прагне затьмарити норми права, технології стають розумніші ніж людина. Алгоритми мають залишатися виключно інструментом у руках людини, а роль права – зберегти біологічну людину в новому світі.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

Наукові статті у фахових виданнях України:

1. Токарева В.О. Наслідки порушення прав інтелектуальної власності китайськими товаровиробниками. *Часопис цивілістики*. 2016. № 20. С. 202-206.
2. Токарева В.О. Авторське право в цифрову добу. *Часопис цивілістики*. 2017. № 26. С. 93-98.
3. Токарева В.О. Інтелектуальна власність КНР: на шляху інновацій. *Науковий Вісник МГУ*. 2018. № 32. С. 53-56.
4. Токарева В.О. Щодо питання творчості та штучного інтелекту. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. № 1(22). С. 55-58.
5. Токарева В.О. Онлайн-платформи: виклик авторському праву в цифрову добу. *Часопис цивілістики*. 2018. № 29. С. 107-111.
6. Токарева В.О. Обчислювальна творчість (щодо питання творчості штучного інтелекту). *Часопис цивілістики*. 2018. № 30. С. 38-43.

7. Токарева В.О. Щодо питання інформаційної природи авторського права. *Часопис цивілістики*. 2019. № 33. С. 61-66.
8. Токарева В.О. Умови охороноздатності об'єктів авторського права. *Приватне та публічне право*. 2019. № 3. 39-43.
9. Токарева В.О. Похідні твори в галузі сучасного мистецтва. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. № 6. С. 35-40.
10. Токарева В.О. Сумлінне використання та похідні твори в сучасному мистецтві. *Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського*. 2020. № 2. Т. 31 (70). С. 121-125.
11. Токарева В.О. Щодо питання захисту прав інтелектуальної власності. *Часопис Цивілістики*. 2020. №. 36. 51-56._
12. Токарева В.О. Формування категорії «віртуальна ідентичність» у мережі «Інтернет». *Часопис Цивілістики*. 2022. № 45. С. 63-67.
13. Токарева В.О. Трансформація віртуальної ідентичності: від множинності до єдиної автентичності в мережі «Інтернет». *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2022. № 3. С. 47-52.
14. Токарева В.О. Окремі питання реалізації права на видалення. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2022. № 4. С. 43-47.
15. Токарева В.О. Щодо визначення персональних даних в умовах Євроінтеграційних процесів. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 4. Т. 3. С. 169-174.
16. Токарева В.О. Щодо питання цифрової ідентичності в мережі «Інтернет». *Публічне та приватне право*. 2022. № 4. С. 35-40.
17. Токарева В.О. До питання прийняття рішень із застосування алгоритмів. *Публічне та приватне право*. 2023. № 1. С. 30-35.
18. Токарева В.О. Правове регулювання використання алгоритмів для прийняття юридично значущих рішень. *Часопис цивілістики*. 2023. № 49. С. 32-37.
19. Токарева В.О. Правове регулювання застосування систем віддаленої біометричної ідентифікації в ЄС. *Публічне та приватне право*. 2023. № 2. С. 3-8.
20. Токарева В. Реалізація сімейної правоздатності фізичної особи за допомогою мережі «Інтернет». *Юридичний бюлетень*. 2023. № 29. С. 134-141.
21. Токарева В.О. Порушення прав на торговельні марки в мережі «Інтернет». *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 10. С.141-144.
22. Токарева В.О. Окремі питання управління майном фізичної особи. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 4. С.129-131.

23. Токарева В.О. До питання права на зображення (голограму) фізичної особи після смерті в умовах поширення технологій ШІ. *Часопис цивілістики*. 2024. № 54. С. 43-48.

24. Токарева В.О., Личко В.С. Довірче управління майном в мережі «Інтернет» після смерті фізичної особи. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 4. С. 848 -851.

25. Токарева В.О., Личко В.С. Спадкування об'єктів у мережі «Інтернет»: досвід західних держав. *Часопис цивілістики*. 2024. № 53. С. 41-46.

26. Давидов І.В., Токарева В.О. Захист права на повагу до честі та гідності, ділової репутації, публічних осіб. *Держава та регіони. Серія Право*. 2022. № 1 (75). С. 131-135.

27. Давидова І.В., Токарева В.О. Цифрова нерівність. Цифрова нерівність і право на доступ до інтернету. *Юридичний вісник*. 2024. № 6. С. 68-75.

Наукові статті у наукових періодичних виданнях, проіндексованих у базах даних Web of Science Core Collection та Scopus:

28. Nekit K., Tokareva V., Zubar V. Artificial intelligence as a potential subject of property and intellectual property relations. *Ius Humani. Law Journal*. 2020. № 9 (1). P. 231-250.

29. Tokareva V., Davydova I., Adamova E. Legal problems of the use of orphan works in digital age. *Juridical Tribune*. 2021. № 11. P. 453-471.

30. Davydova I., Zhurylo S., Tomina V., Fuchedzhi V., Tokareva V. Legal aspects of regulation of relations with the participation of artificial intelligence. *Revista De La Universidad Del Zulia*. 2022. № 38. P. 487-500.

31. Davydova I., Nahnybida V., Adamova O., Zhurylo S., Tokareva V. Blockchain and civil proceedings: points of convergence. *DIXI*. 2022. № 25 (1). P. 1-20.

32. Davydova I., Bernaz-Lukavetska O., Tokareva V., Andriienko I., Tserkovna O. Freedom of contract in the digital age and its implementation in modern technologies: theory and practice. *International Journal of Computer Science and Network Security*. 2022. № 12. Vol. 21. P. 544-548.

Наукові статті у зарубіжних періодичних виданнях юридичного напрямку:

33. Токарева В.О. Проблемні питання творчості в умовах цифрової доби. *European political and law discourse*. 2019. № 2. С.123-128.

34. Токарева В.О. Окремі аспекти сирітських творів в умовах інтеграційних процесів. *Jurnalul Juridic*. 2019. № 3. С. 97-101.

35. Токарева В.О. Обчислювальна (Алгоритмічна) творчість: постановка проблеми. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2019. № 2. С. 150-155.

36. Токарева В.О. Окремі питання легалізації сирітських творів. *Recht der Osteuropäischen Staaten*. 2019. №1. С. 197-201.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

37. Токарева В.О. Дискусійні питання алгоритмічної творчості. *Розвиток державності та права в Україні реалії та перспективи: матеріали міжнародної науково-практичної конференції*. (м. Львів, 20-21 вересня 2019 р.). Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2019. С. 42-46.

38. Токарева В.О. Дотримання GDPR в умовах COVID-19. *Інформаційні технології в умовах оновлення цивільного законодавства: матеріали. Всеукр. кругл. столу* (м. Одеса, 13 черв. 2020 р.) За заг. ред. О. І. Харитонові, Є. О. Харитонova. Одеса: Фенікс, 2020. С. 60-62.

39. Токарева В.О. Щодо окремих питань творчості штучного інтелекту. *Наука та суспільне життя України в епоху глобальних викликів людства у цифрову еру* (з нагоди 30-ти річчя проголошення незалежності України та 25-ти річчя прийняття Конституції України): матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (21 травня 2021 р.). Одеса: Причорноморська фундація права. С. 352-356.

40. Токарева В.О. Проблемні аспекти творчості в епоху цифрових трансформацій. *Взаємодія громадянського суспільства, особи і держави: вектор удосконалення: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції*. (м. Київ, 22 червня 2021р.). Київ: Київський регіональний центр НАПрН, 2021. С. 179-182.

41. Токарева В.О. Проблеми легалізації сирітських творів в умовах інформаційного суспільства. *Проблеми та стан дотримання і захисту прав людини в Україні: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (м. Львів, 20-21 серпня 2021 р.). Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», С. 31-34.

42. Токарева В.О. Окремі питання реалізації права на творчість особами, засудженими до позбавлення волі. *Юридична наука: виклики і сьогодення: матеріали міжнародної науково-практичної конференції*

(м. Одеса, Україна, 11-12 червня 2021 р.). Одеса: ГО «Причорноморська фундація права», 2021. С. 49-52.

43. Токарева В.О. Еволюція концепту творчості та розвитку інновацій у КНР. *Сучасне правотворення: питання теорії та практики*: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпро, 4-5 червня 2021 р.). Дніпро: ГО «Правовий світ», 2021. С. 51-54.

44. Токарева В.О. До питання результатів інтелектуальної діяльності та штучного інтелекту. *Особливості розвитку законодавства України у контексті євроінтеграційних процесів*: Міжнародна науково-практична конференція (м. Харків, 4-5 червня 2021 р.). Харків: Східноукраїнська наукова юридична організація, 2021. С. 68-71.

45. Токарева В.О. Результати творчості, згенеровані штучним інтелектом. *Сучасний вимір держави і права*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 18-19 червня 2021 р.). Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2021. С. 102-106.

46. Токарева В.О. Право на свободу вираження творчості. *Актуальні питання реформування правової системи України*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпро, 2-3 липня 2021 р.). Дніпро: ГО «Правовий світ», 2021. С. 17-20.

47. Токарева В.О. Окремі аспекти вираження творчості в умовах цифрових трансформацій. *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів ХХІ століття* (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права): у 2 т.: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2022. Т. 2. 2022. С. 659-662.

48. Токарева В.О. Деякі питання щодо категорії «віртуальна ідентичність» у мережі «Інтернет». *Integration of Education, Science and Business in Modern Environment: Summer Debates: Proceedings of the 4th International Scientific and Practical Internet Conference* (August 15-16, 2022.). Dnipro: FOP Marenichenko V.V. С. 67-69.

49. Токарева В.О. Деякі питання щодо категорії «віртуальна ідентичність» у мережі «Інтернет». *Розвиток громадянського суспільства як необхідна складова європейської інтеграції України*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 6 жовтня 2022 р.). Львів-Торунь: Liha-Pres, 2022. С. 292-295.

50. Токарева В.О. Право на видалення та право на чистий цифровий лист. *Правове регулювання суспільних відносин: перспективні напрями на шляху до сталого розвитку*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 28-29 жовтня 2022 р.). Львів: Торунь: Liha-Pres, 2022. С. 46-50.

51. Токарева В.О. Щодо питання цифрової ідентичності в умовах війни. *Приватне право в умовах війни*: матеріали всеукр. наук. конф. (Одеса, 15 листоп. 2022 р.). за заг. ред.: д.ю.н., проф. Є. Харитонова, д.ю.н., проф. І. Давидової. Одеса: НУ «Одеська юридична академія. 2022. С. 111-116.

52. Tokareva V. Digital identity as the element of concept of service-oriented state. *International Conference Challenges of Business Law in the Third Millennium* (Bucharest, November 25, 2022). Doctrina et Usu in Business Law. Contributions to the 12th. Bucharest: ADJURIS. P. 281-301.

53. Токарева В.О. Щодо питання цифрової ідентичності в мережі «Інтернет». Становлення та розвиток правової держави: проблеми теорії та практики: Матеріали XV міжнародної науково-практичної конференції, що присвячена 102-річчю Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова, м. Миколаїв. 28-29 грудня 2022 р. Львів-Торунь: Liha-Pres, 2022. С. 351-364.

54. Токарева В.О. Фізична особа в мережі «Інтернет». *Актуальні проблеми протидії корупції в Україні в умовах воєнного стану*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Рівне, 14 березня 2023 року). Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука. Львів: Торунь: Liha-Pres, 2023. С. 16-19.

55. Токарева В.О. До питання виникнення правосуб'єктності фізичної особи в мережі «Інтернет». *I Міжнародна науково-практична конференція Таврійського національного університету до 160-ї річниці від дня народження В. І. Вернадського*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 16-17 березня 2023 р., м. Київ. Частина 1. Львів Торунь: Liha-Pres, 2023. С. 57-61.

56. Токарева В.О. Правове регулювання прийняття рішень із використанням алгоритмів. *Topical issues of modern jurisprudence: International scientific conference proceedings* (April 5-6, 2023. Częstochowa, the Republic of Poland). Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2023. С. 84-88.

57. Токарева В.О. До питання реалізації права відмовитися від ознайомлення із результатами медичних досліджень (право не знати). *Гармонізація законодавства України з правом Європейського Союзу*:

реалії та перспективи: Всеукраїнська науково-практична конференція (м. Запоріжжя, 18 травня 2023 р.). Львів-Торунь: Liha-Pres, 2023. С. 169-173.

58. Токарева В.О. До питання прийняття юридично значущих рішень із застосування алгоритмів. *Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень*: у 2 т.: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 19 травня 2023 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова. Одеса: Юридика, 2023. Т. 2. С. 534-537.

59. Токарева В.О. Правове регулювання транскордонної обробки персональних даних між ЄС та США. *Римське право і сучасність: актуальні проблеми оновлення цивільного законодавства*: матер. Всеукр. наук. конф. (м. Одеса, 25 травня 2023 р.) [Електронне видання] / упоряд.: І. Давидова, М. Лесняков; за заг. ред. д.ю.н., проф. Є. О. Харитоновна. Одеса, 2023. С. 80-85.

60. Токарева В.О. Правове регулювання використання алгоритмів для прийняття юридично значущих рішень в США. *Проблеми цивільного права у постпандемічну добу*: матер. круг. столу (м. Одеса, 26 травня 2023 р.) [Електронне видання] / укл.: І.В. Давидова, О.В. Шамота; за ред.: Є.О. Харитоновна, І.В. Давидової; Нац. ун-т «Одес. юрид. академія». Одеса, 2023. С. 60-64.

61. Токарева В.О. До питання персональних даних за законодавством ЄС. *Legal science, legislation and law enforcement: traditions and new European approaches*: International scientific conference proceedings (Wloclawek, May 29-30, 2023). Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2023. С. 39-43.

62. Токарева В.О. До питання дистанційної біометричної ідентифікації. Восьмі Таврійські юридичні наукові читання: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 16-17 червня 2023 р.). Львів – Торунь: Liha-Pres, 2023. С. 62-66.

63. Токарева В.О. Окремі питання збору та обробки геномної інформації людини. *Договори в умовах миру та війни (до 90-річчя з дня народження В. Луця)*: матеріали Всеукр. наук. конф./ за заг. ред. Є. Харитоновна, І. Давидової; НУ «Одес. юрид. академія». Одеса: Фенікс, 2023. С. 52-57.

64. Токарева В.О. До питання «persona» за римським правом. *Цивілістичні проблеми спортивного права*: матеріали Круглого столу, (Одеса, 28.10.2023 р.). [Електронне видання] / за заг. ред.: Є. Харитоновна, І. Давидової, М. Ткалича; Нац. ун-т «Одес. юрид. академія». Одеса: Фенікс, 2023. С. 41-43._

65. Токарева В.О. До питання репутації в мережі «Інтернет». *Європейські орієнтири розвитку України: науково-практичний вимір в умовах воєнних викликів: матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (Одеса, 26 квітня 2024 р.)* / за заг. ред. С. В. Ківалова. Одеса: Фенікс, 2024. С. 591-594.

66. Токарева В.О. До питання цифрової ідентичності та анонімізованих даних. *Римське право і сучасність: реалізація і захист речових прав в умовах воєнного стану: матеріали Всеукр. наук. конф. (Одеса, 25 трав. 2024 р.)* [Електронне видання] / за заг. ред.: Є. Харитонов, І. Давидової, В. Зубара; НУ «Одес. юрид. академія». Одеса: Фенікс, 2024. С. 111-114.

67. Токарева В.О. До питання цифрового громадянства. *Одеські грудневі цивілістичні читання: приватне право, як концепт в умовах війни, людський вимір: матеріали Всеукр. наук. конф. (Одеса, 12 груд. 2024 р.)* [Електронне видання] / за заг. ред.: д.ю.н., проф. Є. Харитонов, д.ю.н., проф. І. Давидової; НУ «Одес. юрид. академія». Одеса: Фенікс, 2025. С. 71-75.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

68. Токарева В.О. Зловживання цивільним правом та право на інформацію. Права приватної особи в умовах пандемії COVID-19: проблеми здійснення і захисту: монографія / Є.О. Харитонов, О.І. Харитонova, К.І. Беляков; Є.О. Харитонova, О.І. Харитонovoї, К.Г. Некіт. Одеса: Гельветика, 2020. С. 194-204.

69. Токарева В.О. Обмеження майнових прав інтелектуальної власності у сфері охорони здоров'я. Приватні та публічні інтереси в умовах COVID-19: колізії та правові шляхи вирішення. Колективна монографія; за ред. Харитонova Є.О., Харитонova О.І., Булеца С.Б. Одеса: 2021. С. 279-293.

70. Токарева В.О. Розвиток цифрової ідентичності як елементу сервісної держави в умовах війни. Проблеми здійснення та захисту цивільних прав в умовах воєнного стану: монографія [Електронне видання] / за ред.: Є. О. Харитонova, О. І. Харитонovoї, К. Г. Некіт; НУ «Одеська юридична академія». Одеса: Фенікс, 2023. С 86-97.

71. Токарева В.О. Віртуальна ідентичність як проєкція фізичної особи в мережі «Інтернет». The European dimension of modern legal science: Scientific monograph. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2022. С. 406-418.

72. Токарева В.О. Анонімність у мережі «Інтернет». Law in the postmodern epoch: general characteristics and manifestation particularities in

separate law branches: Scientific monograph. Riga, Latvia: "Baltija Publishing", 2023. С. 611-617.

73. Токарева В.О. Інформаційна приватність за законодавством ЄС: виклики та перспективи. Modern paradigm of public and private law amidst sustainable development: Scientific monograph. Vol. 2. Riga, Latvia: Baltija Publishing, 2023. С. 295-310.

АНОТАЦІЯ

Токарева В.О. Правосуб'єктність фізичної особи у відносинах у мережі «Інтернет». – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. – Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2025.

Дисертація є першим у вітчизняній науці цивільного права комплексним дослідженням теоретичних та практичних проблем правосуб'єктності фізичної особи у відносинах у мережі «Інтернет».

У дисертації досліджено формування концепції правосуб'єктності фізичної особи на сучасному етапі розвитку відносин у мережі «Інтернет». Сформульовано концепцію цифрової ідентичності фізичної особи в інтернеті у вузькому та широкому значенні. Проведено відмежування категорій «цифрова ідентичність», «аватар», «цифровий двійник» та «електронна особа». Запропоновано розуміння права на цифрову ідентичність як особистого немайнового права, обумовленого розвитком технологій. Досліджено вплив мережі як чиннику трансформації юридичної природи фізичної особи. Підхід до формування цифрової репутації може бути: результатом застосування соціального кредиту (рейтингу), як елементу централізованої державної політики та соціального оцінювання на зразок КНР; результатом формування рейтингу довіри, обліку репутації державними та приватними установами, заборони соціального рейтингу на зразок ЄС та США.

Момент виникнення правоздатності фізичної особи в мережі «Інтернет» залежить від підходу держав до правового регулювання доступу до мережі. Встановлено, що внаслідок смерті фізичної особи відбувається трансформація цифрової ідентичності через перехід прав на цифрове майно та отримання спадкоємцями доступу до акаунтів особи в інтернеті. Розроблено авторську концепцію категорії «цифрова смерть»

як видалення акаунту за життя людини або трансформації акаунту в цифровий меморіал.

Встановлені цифрові праві, існування яких обумовлено розвитком новітніх технологій: право на доступ до персональних даних; право знати, які дані збираються; право бути забутим; право на уточнення первинних даних та результатів профілювання; право на перенесення даних; право не бути об'єктом автоматизованого прийняття рішення та право на захист від автоматизованого рішення, яке несе юридично значущі наслідки; право на заперечення проти обробки персональних даних. Виявлені ризики використання автоматизованих систем для прав людини. Обґрунтовано надання суб'єктам даних: права на отримання інформації про логіку прийнятого індивідуального рішення із використанням автоматизованих систем; права бути обізнаним про використання автоматизованих систем у продуктах, послугах, що надаються; право бути поінформованими про взаємодію з агентом ШІ.

Сформульовано наукові висновки та пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання правосуб'єктності фізичної особи у відносинах у мережі «Інтернет».

Ключові слова: правосуб'єктність фізичної особи, цифрова ідентичність, блокчейн, цифрові права, права людини, персональні дані, цифрова репутація, штучний інтелект, біометрична ідентифікація, програмний код.

ABSTRACT

Tokareva V.O. The Legal capacity of a natural person in relations on the “Internet”. – Manuscript.

Dissertation for obtaining the degree of Doctor of Law in the specialty 12.00.03 – Civil Law and Civil Process; Family Law; Private International Law. – National University «Odesa Law Academy», Odesa, 2025.

The dissertation is the first comprehensive study of theoretical and practical issues of the capacity of a natural person on the Internet in the national civil law science.

The dissertation focuses on the formation of the concept of legal capacity of a natural person at the current stage of relationships on the Internet. The concept of digital identity for natural person on the Internet is defined in both a narrow and broad sense. The definition of the categories ‘digital identity’, ‘avatar’, ‘digital twins’, and ‘electronic person’ was established. An understanding of

the right of digital identity as a personal non-property right determined by the development of technologies is proposed. The influence of the network as a factor in the transformation of the legal nature of a natural person was studied. Forming a digital reputation can be provided in various ways: the result of the application of social credit (rating) as an element of centralized state policy and social assessment, such as the People's Republic of China; the result of the formation of a trust rating, accounting of reputation by state and private institutions, prohibition of social rating such as the EU and the USA. It has been established that the understanding reputation on the Internet goes beyond the assessment of business and professional qualities, affecting the ability to participate in communication and contractual relationships online and the physical world, going beyond the scope of protective legal relations.

The specifics of identifying a natural person on the Internet and personal data (traditional, biometric, and genetic personal data) have been studied. Dynamic and statistical methods of biometric identification are analyzed. Sensitive categories of personal data that reveal race, ethnicity, political views, religious beliefs or philosophical views, membership in trade union organizations and serve to identify individuals are investigated. The advantages and risks of introducing a genomic information registry are analyzed. The ECtHR emphasizes that the use of genomic expertise technologies can pose a threat of interference in private life and abuse of human rights so requires maintaining a fair balance of private and public interests.

It is substantiated that the moment of legal capacity of an individual on the Internet depends on the approach of states to the legal regulation of access to the network. Due to the transfer of rights to digital property and the heirs' access to the person's accounts on the Internet, the digital identity of an individual is transformed after their death. The user's account and personal data may be deleted at their own will or by legal successors (platform administrators), as sanctions for committing an offense, or as a result of court decisions or Internet service. The author's concept of the legal category 'digital death', which involves deleting an account during a person's life or turning an account into a digital memorial, has been developed. The category of digital death may not be identical to an individual's death.

Digital rights have been established: the right to access personal data; the right to know what data is collected; the right to be forgotten; the right to clarify data and profiling results; the right to data transfer; the right not to be the object of automated decision-making and the right to protection against an automated decision that has significant consequences; the right to object to the processing

of personal data. The risks of using automated systems for human rights has been identified. Provision of data subjects is substantiated: rights to be informed about the logic of the individual decision made with automated systems; rights to be aware of the use of automated systems in the products and services provided; the right to be informed about interaction with an AI agent.

The peculiarity of the exercise of legal capacity of natural person on the Internet network is manifested in the fact that the exercise of legal capacity requires registration of a digital profile on platforms. Using intelligent software agents to represent the natural person, exercising and acquisition of civil rights and obligations is a feature of the individual's legal capacity on the Internet. The study examines approaches to the legal regulation of intelligent agents, such as: granting agents the status of legal entities; recognizing agents as objects of law or communication tools; and applying the concept of agency agreements to intelligent agents.

Scientific conclusions and proposals for improving the legal regulation of the legal personality of an individual in relationships on the Internet network have been formulated.

Keywords: *legal capacity of natural person, digital identity, blockchain, digital rights, human rights, personal data, digital reputation, artificial intelligence, biometric identification, software code.*

Підписано до друку 07.08.2025.
Формат 60х90/16. Ум-друк. арк. 1,9.
Наклад 100 прим. Зам. № 2508-07.

Видано і віддруковано в ПП «Фенікс»
(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1044 від 17.09.02).
Україна, м. Одеса, 65009, вул. Зоопаркова, 25.
e-mail: fenix-izd@ukr.net

